

Преглед / Book Review

Мартин Колев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

ORCID ID: 0009-0001-9291-9297

martinkolev@gmail.com

**Настоящето е минало, но дори повече – бъдеще:
за „Българската литература през XXI век
(2000 – 2022). Част втора“ на Милена Кирова**

Martin Kolev

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

**The Present is Past, but Even More so – Future:
On “Bulgarian Literature of 21st Century (2020 – 2022), Part Two”
by Milena Kirova**

Abstract

The review is devoted to the second part of “Bulgarian Literature of 21st Century (2020 – 2022)” by Milena Kirova. The main thematic and genre fields of interest are highlighted, including migrant literature, the novel and poetry of the second decade of the 21st century, Bulgarian dystopia, etc. The potential of the monograph to favour future, more segmented and in-depth studies of Bulgarian literature from the period is also considered and discussed.

Keywords: literary history, contemporary Bulgarian literature, Bulgarian literature of the 21st century

В края на миналата година излезе от печат монографията на проф. Милена Кирова „Българската литература през XXI век (2000 – 2022). Част втора“, продължение на първия том от 2023 г. Вторият том на проучването продължава неговата основна задача – да очертае карта на българската литература

от първите две десетилетия на века, като я позиционира в по-широк литературноисторически план, с често обръщане на поглед както назад, към предходните литературноисторически периоди, така и напред, към възможното развитие на определени литературни и културни тенденции в предстоящите години и десетилетия.

Томът съдържа шест тематично обособени глави, всяка от които се състои или от няколко отделни части, или от една по-обемна. Първата глава е озаглавена „Литература, написана от българи в чужди страни“. Авторката изхожда от усложняването на терминологичния апарат, с който се анализира този тип съвременна литература (проблематизирането на широко използвани в миналото термини като емигрантска, имигрантска литература, а дори и на по-нови такива като мигрантски или билингвални автори), за да продължи оттам и с усложняването, мултиплицирането на авторите роли, които могат да доведат до някаква – по-голяма или по-малка – реализация на пишещите българи в чужбина. Някои от тях се фокусират върху все така провокиращата интерес на Запад тема за комунистическия Изток (Димитър Динев, Илия Троянов и др.), други – върху емигрантското битие (Никола Филипов, Изабела Шопова и др.), трети се насочват към по-популярните жанрове (Иван Стоянов, Краси Зуркова). Възможността за успешно реализиране на тези автори е проследена с необходимата комплексност, за да изведе важни въпроси и да предложи възможни техни отговори: защо някои писатели са популярни в чужбина, но не и в България; какви ниши може да запълни една мигрантска литература в западен литературен контекст и съответно до какви жанрови и тематични ниши обикновено (и симптоматично) ѝ бива отказван достъп и т.н. В тон с емигрантската тематика и запазвайки концептуалния инструментариум, изграден в първия том на проучването, Кирова обръща поравно внимание както на „високата“, така и на популярната литература.

Следващата глава, състояща се от три отделни части, се нарича „Романът през второто десетилетие на XXI век“. Както подсказва и самото заглавие, тази глава може да се прочете като цялостна студия върху българския роман от периода, при това тя е широкообхватна и добре проучена. Прегледът на новия български роман започва със сполучливата метафора за две стражеви кули, които ни посрещат на входа на литературното десетилетие – „Възвишение“ на Милен Русков и „Физика на тъгата“ на Георги Господинов. Те са симетрично разположени като две противоположни страни на едно цяло и за тях критиката пише „не просто поотделно, а задължително в режима на „индивидуалните“ им различия“ (Кирова 2024: 41). Романовата продукция е проследена по години, всяка от които – със своите специфики, със стремеж за извеждане на общи характеристики, мотиви, тематични насоки. Така например частта за 2018 г., озаглавена „2018. Болестта“, откроява като общ мотив едно завръщане на „усещането за „болното време“, или за болестите на времето в българската литература“ (с. 87): от литературната обстановка на публични и медийни скандали през обявената в годишен обзор криза на българския роман, та до ме-

тафоричната употреба на болестта в книги като „Свети Вълк“ от Елена Алексиева и „Зелените очи на вятъра“ на Здравка Евтимова. Този пример илюстрира още една характеристика, позната от първия том на проучването – поместването на литературната продукция и разсъжденията за нея в социокултурния, политически, исторически контекст на публикуването ѝ.

Милена Кирова е литературовед, който се стреми да поддържа актуален, иновативен поглед върху развитието на литературата както в локален, така и в глобален план. Свидетелство за това е и следващата глава на изследването, „Назад към бъдещето: първи крачки на българската дистопия“. Тази глава представлява едно компактно, но информативно и задълбочено проучване върху дистопичния (или антиутопичния) жанр и неговото присъствие (или отсъствие) в развитието на българската литература. Кирова тръгва от по-ранни произведения, които могат да се отнесат към жанра, като „Енерган 22“ (1981) на Хаим Оливер и „Платото“ (написана през 60-те, но публикувана чак през 2012 г.) на Владимир Свинтила, и проследява развитието, усложняването и разслояването на дистопичното при съвременни автори като Захари Карабашлиев, Георги Танев, Елена Колева, Георги Господинов.

Четвъртата глава на проучването, „Разказът през второто десетилетие на века“, е посветена на разцвета на кратката българска проза през въпросните години и на нейното изключително разнообразие: от „новите градски“ разкази на автори като Александър Шпатов и Радослав Парушев през „новата социална“ проза на Людмил Тодоров, Здравка Евтимова и Наталия Делева до „невидимата вълна“ на „странните“ разкази на Владимир Полеганов, Зорница Гъркова и Стефан Бонев. Отделно внимание е обърнато на жанровата форма свръхкратък разказ; на „Отклонения наесен“ на Чавдар Цонев, разчетена като „бавна“ алтернатива на „бързата градска“ проза; на сборниците на Иван Станков, в които „[ч]итателят влиза от книга в книга като в стаите на многолюдно населен дом“ (с. 230).

Авторката се обръща към поетическата продукция на второто десетилетие на века в шеста глава, „Поезията – време на много равносметки и малко бунт“. Става въпрос за изключително богата продукция, вероятно над сто български стихосбирки годишно, при това техният поток „се разлива без граници, посоки и форми, които могат да бъдат уловени и построени в сравнително устойчиви и разпознаваемо назовани явления“ (с. 232). Все пак М. Кирова успява да изведе три основни линии на поетическо развитие. Първата е наследството на бунтарски настроения авангард и постмодернизъм на 90-те години, забележимо както при млади автори като Иван Димитров и Радослав Чичев, така и в нови книги на Златомир Златанов и Кева Апостолова. Втората линия е тенденцията за връщане към едно интимно, тихо поетическо преживяване, крайно дистанцирано от познатите ни от първия том (и десетилетие) активизъм и радикален експериментализъм – тук ще се натъкнем на множество имена, сред които Владимир Попов, Ани Илков, Кристин Димитрова, Амелия Личева, Анна Лазарова. Третата

изведена линия е надигането на една пропусната от критиката, силна социално-политическа поетическа вълна през второто десетилетие, видима както в стихосбирките на Александър Байтошев, Пламен Дойнов, Людмила Миндова, така и в емблематични за периода проекти като Нова политическа поезия, Нова социална поезия и Нова асоциална поезия.

Последната глава е наречена „Вместо заключение: 2022. Старото, което не иска да си отиде; новото, което чертае пътя напред“. Тя разширява обхвата на изследването отвъд разделителната линия на 2020 г. Провокирана от участието си в журито за „Роман на годината“ през 2022 г., Милена Кирова обръща внимание на романовата продукция от тази година и маркира основните ѝ тенденции със стремежа за удържане на „граница на разделението между това, което вече познаваме, и онова, което се появява (или поне изпъква) сега в перспективата да стане традиция утре“ (с. 302). Сред тези тенденции ще забележим интереса към социалистическото минало, особено като опит за неговото осмисляне от съвременна перспектива (в книги на Теодора Димова, Михаил Вешим, Бюрхан Керим); към Прехода, вече също осъзнаван в минало време вместо като актуална действителност (при Палми Ранчев, Здравка Евтимова); към новия епически човек и в частност – към фигурата на твореца, чието видимо присъствие в най-новата българска белетристика може да се тълкува като „вид съпротива срещу анонимността на „малките истории“ в големия разказ за Историята като време на колективен живот“ (с. 334).

С това заключение, насочено към бъдещето, можем да отчетем още една любопитна характеристика на изследването. Издържано на деликатната граница между литературнокритическото днес и литературноисторическото вчера, то ни показва колко трудно се затваря последната страница на една литературна история, която сякаш продължава да се пише и в момента. Заключение е последвано от епилог, който отбелязва още една потенциална насока на развитие на българската литература през следващите години – проблема за постчовешкото в контекста на дистопичната прогностика, илюстриран с романа „Атлантически експрес“ на Георги Тенев. Дори текстът от задната корица представлява опит да се концептуализира допълнително вече написаното и да се провиди пътят напред – там Милена Кирова пише: „След пет години работа и стотици изчетени книги мога да кажа със сигурност само едно: през последния четвърт век българската литература стана по-разнообразна от всякога досега“. Авторката добавя, че в края на този втори том са се натрупали много въпроси, на които не е намерила отговор – „[и] всички те са свързани с разбирането за това какво ще означава литература до края на нашия век“.

По всичко личи, че тези въпроси тепърва ще получат своите възможни отговори под една или друга форма – дали в следващо проучване на проф. Кирова, или на бъдещи изследователи, които ще се позовават на настоящата монография.

Библиография

Кирова 2024: Кирова, Милена. *Българската литература през XXI век (2000 – 2022)*. Част втора. София: Colibri. [Kirova 2024: Kirova, Milena. *Balgarskata literatura prez XXI vek (2000 – 2022)*. Chast vtora. Sofia: Colibri.]

Благодарности

Това изследване е финансирано от Европейския съюз – NextGenerationEU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01.